

**БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ
ДЖЕРЕЛ ЗА ДСТУ – 2015**
Віктор Прокопчук

Питанню бібліографічного опису джерел, порядку його створення за Держстандартом України 2006 року вже була присвячена стаття «Бібліографічний опис джерел і порядок його створення», 2022 року вміщена в збірнику наукових праць «Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ» [6]. Для кращого розуміння проблеми, порушеної у цій статті, та сприйняття змін, введених Держстандартом України 2015 року нагадаємо деякі засадничі положення, що стосуються бібліографічного опису взагалі.

Бібліографічний опис (БО) – сукупність зафіксованих у певному порядку бібліографічних даних про окремих документ, його частину чи групу документів. У залежності від об'єкта бібліографування розрізняють **три види** бібліографічних описів: *монографічний* – складається на окремо виданий документ – книгу, окремих том або випуск серіального видання; *зведений* – бібліографічний опис багатотомного, серіального видання; *аналітичний* – опис частини документа – розділу чи глави твору, окремої статті наукового збірника, журналу чи газети. Об'єктом бібліографування є **документ** - матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві.

З метою забезпечення компактності БО використовується *скорочення слів* (крім прізвищ авторів і назви документа) відповідно до правил «ДСТУ 3582-97. Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила» [1]. Скороченню підлягають назви місяців: січень - січ., янв.; лютий – лют., фебр.; березень – берез., март; квітень – квіт., апр.; травень – трав., май; червень – черв., июнь; липень – лип., июль; серпень – серп., авг.; вересень – верес., сент.; жовтень – жовт, окт.; листопад – листоп., нояб.; грудень – груд., дек. І ще одна особливість: у БО використовуються *умовні розділові знаки*, які вживаються за правилами бібліографічного опису, передбаченими згаданим Держстандартом.

Бібліографічний опис складається зі слів, словосполучень та числівників, які називають елементами БО. Елементи об'єднують у групи, які прийнято називати *областями бібліографічного опису* (може зустрітись і раніше вживаний термін - «зона БО»). Таких областей у повному БО є вісім, п'ять із них **обов'язкові** (область назви і відомостей про відповідальність; область видання; область специфічних відомостей; область вихідних даних; область фізичної характеристики), а три – **факультативні** (область серії; область приміток; область міжнародного стандартного номера книги та умов доступності). За ДСТУ – 2006 область від області відділяється крапкою і тире (. –). У залежності від комбінації обов'язкових і факультативних областей, повноти їх застосування створюються: **повний БО**, складається з обов'язкових і факультативних областей і використовується при формуванні бібліотечних каталогів, картотек, списків використаних джерел і літератури в бакалаврських, магістерських, дисертаційних і монографічних працях;

розширений - з обов'язкових та кількох факультативних областей; *короткий* – використовується здебільшого в системі бібліографічних посилань.

Читачеві, якого зацікавить порушена проблема, варто було б знайти попередню статтю і, прочитавши її, нагадати порядок формування кожної області бібліографічного опису за ДСТУ – 2006, щоби краще зрозуміти зміни й особливості бібліографічного опису джерел та посилань на них, введені ДСТУ – 2015.

Мета цієї статті – проаналізувати інновації у формуванні бібліографічних посилань, а отже – описі джерел, передбачені ДСТУ 8302: 2015 [4].

Для оформлення наукової роботи дослідники користуються й іншими стандартами, зокрема: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила; ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила та ін. Однак ДСТУ – 2015 є останнім у цьому ряду, дає трактування понятійно – термінологічного апарату, встановлює види бібліографічних посилань, правила та особливості їх складання й розміщення в тексті. Його розробник – Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». Введений в дію з 1 липня 2016 року.

Бібліографічне посилання – це сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний у тексті документа інший документ, що є необхідними й достатніми для його загальної характеристики, ідентифікування та пошуку.

Держстандарт України – 2015 за місцем розташування в документі фіксує три види бібліографічних посилань.

Внутрішньотекстове бібліографічне посилання подається безпосередньо в тексті створюваного документа в круглих дужках у повній чи короткій формі в залежності від того, яку частину відомостей про об'єкт посилання автором вже наведено в тексті. Наприклад: *(Історичні студії суспільного прогресу. 2014. №2. С.20-26)* або *(Вступ до медичної геології. Київ, 2011. Т.2. С.42)*.

Підрядкове бібліографічне посилання розміщують внизу сторінки, відмежовують від основного тексту горизонтальною рисою. Його використовують, якщо всередині тексту його розмістити неможливо або небажано, щоби не переобтяжувати текст та не ускладнювати його читання.

У наукових виданнях у разі кількох посилань на одні ті ж самі документи для уникнення повторного подання однакових бібліографічних записів використовують **позатекстове** бібліографічне посилання у вигляді, як правило, бібліографічного списку в кінці тексту статті, бакалаврської, магістерської, дисертаційної роботи, монографії [4, с. 3-6].

Для пов'язування підрядкових і позатекстових посилань з певною частиною основного тексту використовують **знак виноски** – умовну позначку у вигляді арабських цифр (порядкових номерів) чи астериска (зірочки).

ДСТУ – 2015 вніс у бібліографічний опис цитованих, розглядуваних або згадуваних у тексті створюваного документа інших документів **низку інновацій**. Здебільшого це скорочення деяких елементів в описі бібліографічних посилань або деяке їх перегрупування, розраховані на краще сприйняття наукового матеріалу. Назвемо основні із них.

У заголовку бібліографічного запису можна подавати відомості і про двох чи трьох авторів, при цьому їх імена вже не повторюють у відомостях про відповідальність (за навскісною ризикою). Якщо авторів чотири і більше, тоді після однієї похилої ризики зазначають **одне прізвище і «та ін.»**.

Замість крапки і тире (. -), якою розділяють області бібліографічного опису, у бібліографічному посиланні рекомендовано застосовувати тільки **крапку**. (Було: Історичні студії суспільного прогресу. – Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2014. – №2. – 134 с. Стало: Історичні студії суспільного прогресу. Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2014. №2. 134 с.).

Після назви можна **не зазначати загального позначення матеріалу** («Текст», «Електронний ресурс», «Карти», «Ноти» тощо).

У вихідних даних дозволено **не подавати** найменування (ім'я) видавця.

В описі бібліографічного посилання дозволено **не наводити відомостей про серію та міжнародний стандартний номер (ISBN, ISMN, SSSN)**.

У внутрішньотекстовому та підрядковому бібліографічних посиланнях на статтю журналу, збірника дозволено зазначати **тільки відомості про ідентифікований документ і номер сторінки**, якщо в тексті статті є відомості про автора і назву. Напр.: «У статті Анни Мироненко «Ретрансляція традицій Глухівської співацької школи у віддзеркалені камерного духовного хору...»; у підрядковому посиланні: Україна і світ. 2022. С.63-67.

У бібліографічних посиланнях на документ у формі аналітичного бібліографічного опису дві навскісних ризики (//) можна замінювати **крапкою**, а відомості про ідентифікуючий документ (його назву) **виділяти курсивом**. Напр.: Артемова Л. Уродженці Глухова М. Березовський та Д. Бортнянський – основоположники вітчизняної музичної культури. *Україна і світ*. 2022. С. 13-17.

Відомості, запозичені не з титульної сторінки документа, дозволено **не брати у квадратні дужки**.

Якщо в тексті є посилання на таку саму книгу того самого автора, але видану в іншому році, після прізвища автора зазначають відомості про рік її виходу та сторінки, на яких подано об'єкт посилань, розділяючи ці відомості знаком «**кома**». [Іванченко Н. О., 1995, с. 52]; [Іванченко Н. О., 2009, с. 38].

У підрядковому посиланні на електронний ресурс віддаленого доступу за наявності в тексті бібліографічних відомостей про документ, на який посилається дослідник, дозволено **зазначати тільки електронну адресу**, вживаючи замість слів «Режим доступу» аббревіатуру «URL» (Уніфікований покажчик ресурсу) або «URI» (Уніфікований ідентифікатор ресурсу). Приклад. У тексті: «Маніфест ІФЛА про internet: прийнято сесією Ради ІФЛА 23 серпня 2002 р.»; У підрядковому посиланні: URL:<http://archive.org/III/misc/im-ua.pdf> (дата звернення: 02.08.2023).

Якщо документ повністю наведений у списку використаних джерел, у тексті **довгі назви можна скорочувати**, позначаючи видалення знаком «**три крапки**».

Довгу електронну адресу **можна переносити** на наступний рядок, обов'язково залишаючи останнім у першому рядку знак «**навскісна ризика**» («**/**»).

У бібліографічному посиланні на архівний документ відомості про об'єкт посилання від пошукових даних **відокремлюють знаком «дві навскісних ризики»** («**//**»). Напр.: Матеріали Ради народних комісарів УНР // ЦДАВО України. Ф.1061. Оп.1. Спр. 8-12. Копія. При цьому елементи пошукових даних відокремлюють **крапкою**.

Врешті всі тонкощі опису бібліографічних посилань подати в статті не можливо. Кожен дослідник має мати в своєму користуванні принаймні названі раніше три Держстандарти України [1; 2; 5] і в разі потреби звертатися до них, аби довідковий апарат наукової праці - бібліографічний опис джерел, оформлення посилань - не тільки засвідчували науковий рівень дослідження, культуру його оформлення, а й давали читачеві можливість легко знайомитись з колом використаних джерел з дослідницької проблеми та їх ідентифікувати.

Література

1. ДСТУ 3582-97 Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила. Київ: Держстандарт України, 1998. 25 с.
2. ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання. Київ: Держспоживстандарт України, 2007. 17 с.
3. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. 15 с.
4. ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. 2-ге вид. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.
5. ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. https://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2017/06_21_posylannia/dstu_8302.pdf (дата звернення 28.10.2023)..
6. Прокопчук В.С. Бібліографічний опис джерел і порядок його створення. *Актуальні питання дослідження вітчизняної історії й викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ: зб. наук. пр. / [редкол.: Гриценко А. П., голова, Чумаченко О. А., співголова та ін.]. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2022. Вип. 1. С.14 -19.*

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛУХІВСЬКОГО ЄВРЕЙСЬКОГО КЛАДОВИЩА В РАМКАХ СПІЛЬНОГО УКРАЇНСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО НАУКОВО- ДОСЛІДНОГО ПРОЄКТУ ВОСЕНИ 2023 РОКУ

Андрій Гриценко,
Віталій Гриценко

Виконання спільного українсько-ізраїльського науково-дослідного проекту «Збереження культурної спадщини єврейського кладовища в Глухові Сумської області як єдиного єврейського некрополя на сході України засобами цифрової гуманітаристики» (науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент Андрій Гриценко), затвердженого відповідними нормативними актами міністерства освіти і науки України значно активізувало увагу до вивчення історії цього старовинного некрополя. Партнерами з Ізраїлю виступили науковці Інституту єврейських досліджень імені Шехтера (м. Єрусалим) в особі директора закладу та наукового керівника проекту професора Дорона Бара.